
*Кононенко Василь
(Київ)*

**[ОГЛЯД] PLOKHY S. TSARS AND COSSACKS:
A STUDY OF ICONOGRAPHY. – CAMBRIDGE, 2002. – 102 p.**

Праця канадського історика Сергія Плохія „Царі та козаки: студії з іконографії” присвячена взаємовідносинам між московськими царями та козацтвом. Книга складається з шести розділів в яких досліджується розвиток та тенденції взаємин між царською владою та козацьким надстановим прошарком у Гетьманщині.

Перший розділ присвячено козацькій ідентичності як виразу суспільно-політичного світосприймання козацтва¹. Автор розглядає козацький автономізм через хозарську та малоросійську ідеї. „Хозарська ідея козацьких інтелектуалів на початку XVIII ст. мала певні риси, що пов’язували її з польським сарматським міфом”², що був основою польської шляхетської організації суспільства. Плохій підкреслює, що „хозарський міф суперечив етногенетичній легенді, створеній прихильниками малоросійської ідеї за якою східні слов’яни були нащадками... шостого сина Іафета”. Крім того, „хозарський міф секуляризував генеалогію козацтва і розірвав релігійний зв’язок між Гетьманщиною та Москвою”³. За С. Плохієм автономістські ідеї у своєму розвитку мали різні тенденції. Так, поразка виступу Мазепи та обмеження козацької автономії сприяли подальшому розвитку малоросійської ідеї⁴. А політична свідомість 60-х XVIII ст. як прояв піднесення автономізму розглядається автором в якості синтезу малоросійської та хозарської ідеї. Наприклад, автор звертає увагу на акцентуванні уваги С. Дівовичем, що Мала Росія – нова назва давніх хозар⁵.

Дві наступні частини книги розглядають іконографію козацького образу ікони Покрови. У цих розділах автор показує іконописання як невід’ємну рису суспільно-політичних уявлень та ідей інтелектуальної еліти (козацької та церковної) Гетьманщини⁶. С. Плохій відзначає надзвичайно вагоме місце іконописання у Гетьманщині. „Трансформація політичних, соціальних, культурних та релігійних цінностей козацької та релігійної еліт Гетьманщини знайшла вираження у великій кількості пам’яток мистецтва, серед яких іконографія займає особливе місце. На той час в Україні фінансовою підтримкою

православної церкви була козацька старшина. Вони замовляли ікони іконописцям і, згідно з пануючим звичаєм, хотіли бути зображеними на них. Однією з найбільш важливих рис ранньомодерної іконографії є її відображення, як релігійних вірувань, так і політичних та соціальних поглядів серед населення. Ікони були також важливими шляхами комунікації, що рано подолали бар'єри між різними соціальними верствами, поширюючи ідеї та смаки інтелектуальної еліти серед широких кіл населення.⁷⁷

У четвертій частині книги досліджується образ гетьмана у козацькому суспільстві⁸. Подібно до піднесення та завмирання автономістських ідей Плохій констатує різне бачення культу Б. Хмельницького у політичній свідомості козацької еліти Гетьманщини. Так, образ Хмельницького змінювався протягом всього XVIII ст. Наприклад, П. Орлик використовував Хмельницького для того, щоб показати, що договір гетьмана зі Швецією став прецедентом для виступу Мазепи, а автори праць 1720-х використовували культ Хмельницького для захисту прав Гетьманщини як інституції.⁹

П'ятий розділ описує відносини царів з козацькими полковниками та царський вплив на Гетьманщину через останніх¹⁰. Заключна частина книги присвячена взаємовідносинам між козацтвом, єпископами та монархами. Автор вважає, що розуміння козацької старшини може бути істотно доповненим шляхом порівняння ікон з Гетьманщини та тих українських земель, що знаходились за межами Російської імперії¹¹.

Отже, студія С. Плохія ставить нетрадиційні питання історичним свідченням ранньомодерної української історії та вміщує історію XVIII ст. у контекст всесвітньої історіографії раннього нового часу.

¹ *Ploky S. Tsars and Cossacks: A study of Iconography.* – Cambridge, 2002. – P. 5–18.

² *Ibid.* – P. 12.

³ *Ibid.*

⁴ *Ibid.* – P. 13

⁵ *Ibid.* – P. 14.

⁶ *Ibid.* – P. 19–44.

⁷ *Ibid.* – P. 19.

⁸ *Ibid.* – P. 45–54.

⁹ *Ibid.* – P. 16.

¹⁰ *Ibid.* – P. 55–62.

¹¹ *Ibid.* – P. 63–72.